

امامت امیر المؤمنین

از

منظر نهج البلاغه

www.ketab.ir

هاجر باختری ابراهیم سرایی

(هیئت علمی دانشگاه)

سرشناسه	: باختري، هاجر، ۱۳۵۱ -
عنوان و نام پديدآور	: امامت اميرالمؤمنين (ع) از منظر نهج البلاغه/ هاجر باختری .
شخصات نشر	: تهران : طراوت، ۱۳۹۵ .
شخصات ظاهري	: ۱۳۴ ص.
شابک	: 978-600-6530-50-5
ضمیمت فهرست نویسی	: فنیپا
موضوع	: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. -- دیدگاه درباره امامت
موضوع	: Ali ibn Abi-talib, Imam I, 600-661 -- Views on Imamate
موضوع	: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. -- اثبات خلافت
موضوع	: Ali ibn Abi-talib, Imam I, 600-661 -- *Proof of caliphate
ده بندی کنگره	: BP۳۸/۰۹ / الف۱۳۹۵۸ ب۲
ده بندی دینی	: ۲۹۷/۹۵۱۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۳۳۵۲۲۹

امامت امیرالمؤمنین (ع) از منظر نهج البلاغه
دکتر هاجر باختری

نمبر طراوت

تاریخ و نوبت چاپ: اول ۹۵	شمارگان: ۵۰۰ جلد
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۵۳۰-۵۰-۵	قیمت: ۸۰۰۰ تومان
صفحه آرا: مطهره ربیعی	ویراستار: دکتر عفت نجار نویری
مرکز پخش: تهران، م بهارستان، خ مجاهدین اسلام، جنب مسجد شریع، شهید کشمشي، شماره ۱۴	تلفن: ۰۹۱۰۱۶۰۳۴۲۵ / ۰۹۱۲۵۸۴۶۱۰۹

ایمیل: taravat1347@yahoo.com

«حق چاپ برای ناشر محفوظ است»

نشان ملی ایران

(هانشاه محمد تشیه)

فهرست

۱۱	..... مقدمه
۱۵	..... فصل اول: کلیات و مقدمات
۱۶	..... معنای لغوی و اصطلاحی امام و خلیفه
۱۶	..... تعریف لغوی امام
۱۶	..... معنای لغوی خلافت
۱۷	..... معانی اصطلاحی امام از دیدگاه متکلمان و دانشمندان مسلمان
۱۷	..... دانشمندان شیعه
۱۸	..... دانشمندان سنی
۱۹	..... معانی اصطلاحی خلیفه
۲۰	..... امامت در قرآن و روایات
۲۰	..... امامت در قرآن
۲۲	..... امامت در روایات
۲۶	..... ویژگی‌های امام
۲۶	..... ۱. علم
۲۸	..... ۲. حجت خدا بودن
۲۹	..... ۳. عصمت
۳۰	..... ۴. منصوب بودن
۳۳	..... وظایف امام
۳۵	..... ضرورت وجود و شناخت امام
۳۵	..... دلیل عقلی ضرورت وجود امام
۳۶	..... شئون پیامبر و ضرورت بقای آن
۳۷	..... کوتاهی عمر رسالت و محدودیت ظرفیت مخاطبان
۳۷	..... مقام تبیین قرآن و ضرورت تداوم آن پس از پیامبر

۳۸	خطرات خارجی و ضرورت تعیین جانشین
۳۹	ضرورت شناخت امام از نظر امیرالمؤمنین

فصل دوم: بررسی خصوصیات و شایستگی‌های امیرالمؤمنین (ع)

۴۴	خصوصیات و شایستگی‌های فردی امیرالمؤمنین
۴۴	الف) دلیل عقلی
۴۴	ب) دلیل نقلی
۴۵	وسعت علم امام
۴۸	ابعاد و ویژگی‌های سیاسی شخصیت امیرالمؤمنین
۴۸	۱. نگرش و مشی الهی
۴۹	ارزش حکومت از دیدگاه امیرالمؤمنین
۵۱	روش سیاسی حضرت در زمان ری
۵۱	۲. قاطعیت در امر
۵۲	۳. ویژگی‌های اعتقادی
۵۳	۴. عبادت و پرستش
۵۴	۵. شباهت به رسول خدا (ص)
۵۵	۶. زندگی شخصی و فردی (ساده‌زیستی)
۵۶	۷. ظلم‌ستیزی
۵۶	۸. جهاد
۵۸	بررسی برخی از نصوص در باب امامت امیرالمؤمنین
۵۸	تعیین امام و نص بر خلافت و ولایت
۵۹	الف) حدیث ثقلین
۵۹	ب) سایر نصوص
۶۵	جایگاه اهل بیت از منظر امیرالمؤمنین

فصل سوم: خلافت و حکومت پس از رحلت پیامبر (ص) از منظر نهج‌البلاغه

۷۰	..... بررسی علل و عوامل غصب خلافت
۷۱	..... الف- خطر منافقان
۷۲	..... ب- خطر روم
۷۲	..... ج- قبایل تازه‌مسلمان
۷۲	..... د- دسیسه‌های اهل کتاب (یهود و نصاری)
۷۳	..... احزاب سیاسی
۷۷	..... ماجرای غدیر
۷۹	..... فشارهای سیاسی رسول خدا
۸۰	..... الف) تخلف از جیش اسلمه
۸۱	..... ب) نامه نانوشته
۸۳	..... ج) جریان نماز نیمه‌تمام ابوبکر
۸۴	..... جمع‌بندی و تحلیل تاریخی
۸۷	..... جریان سقیفه و خلافت ابابکر و عمر
۸۷	..... جریان سقیفه در نهج‌البلاغه
۸۹	..... عکس‌العمل حضرت علی علیه السلام در مقابل جریان سقیفه
۹۰	..... عکس‌العمل بنی‌هاشم و یاران علی علیه السلام
۹۳	..... موضع‌گیری امام در برابر پیشنهاد ابوسفیان
۹۵	..... بیعت حضرت امیر با ابوبکر
۹۶	..... بررسی و تحلیل جریان سقیفه
۹۹	..... وصیت ابوبکر و خلافت عمر
۱۰۱	..... شورا و حکومت عثمان
۱۰۱	..... حکومت عثمان
۱۰۲	..... موضع امام در برابر شورا
۱۰۳	..... تحلیل و بررسی شورا
۱۰۸	..... علت حضور علی علیه السلام در شورا
۱۰۹	..... هجوم مردم در بیعت با علی علیه السلام

- ۱۰۹ ..... حکومت چهارم، بیعت مردم با امیر علیه السلام
- ۱۱۰ ..... سخنی پیش از پذیرش حکومت
- ۱۱۱ ..... تفاوت‌های دوران پیغمبر صلی الله علیه و آله و دوران علی علیه السلام
- ۱۱۴ ..... علت پذیرش حکومت

- ۱۱۷ ..... فصل چهارم: سکوت مظلومانه یا پذیرش رضامندانه
- ۱۱۸ ..... آیا سکوت علی علیه السلام علامت رضایت بود؟
- ۱۲۰ ..... دستور پیامبر صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام در مورد وقایع بعد از خلافت
- ۱۲۱ ..... مناشدات امیرالمؤمنین علیه السلام
- ۱۲۶ ..... مظلومیت امام علیه السلام
- ۱۲۹ ..... منابع و مأخذ

مقدمه

در مکتب تشیع، «امامت» یکی از ارکان و اصول دین است و اعتقاد به آن همسنگ اعتقاد به توحید، نبوت و معاد است. امامت در اعتقاد شیعی، امتداد همان رسالت پیامبر محسوب می‌شود، چنانکه امام معصوم، همه شئون و وظایف پیامبر جز نبوت را بر عهده دارد و به انجام این وظایف قیام و اقدام می‌نماید.

با رحلت پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله نزول وحی و نبوت پایان یافته و به تصریح قرآن (احزاب/۴۰) پس از او تا قیامت کبری پیامبری نمی‌آید. از این دیدگاه، امت اسلامی و بخصوص شیعه پس از پیامبر صلی الله علیه و آله نیز از کسی که از یک سو بیانگر معارف و اعتقادات دین، مفسر و شارح قرآن و فروع و احکام و از سوی دیگر، تشکیل‌دهنده حکومت الهی باشد بی‌نیاز نیست، بلکه نیاز آنان بدفعی که کار پیامبر را دنبال کند و وظایف او را انجام دهد، پیوسته باقی است.

البته انجام چنین وظایفی بدون علم و سبب و گسترده و عصمت (در مقام علم و عمل) و مصونیت از گناه و اشتباه، امکان‌پذیر نیست و نیز شناخت فردی که از این ویژگی‌ها برخوردار باشد در توان مردم نبوده و جز از طریق وحی ممکن نمی‌باشد.

در مکتب تشیع، مقام امامت نیز مانند مقام نبوت یک منصب الهی است. زیرا چنانکه اشاره شد در حقیقت امتداد رسالت و نبوت است. بنابراین «شیعه» معتقد است که خدای تعالی باید مقام امامت و رهبری را به امام اعطا فرماید و او را منصوب نماید. در اعتقاد شیعه، فلسفه نصب و تعیین امام از طرف خدا همان فلسفه بعثت پیامبر است و همان عللی که ایجاب می‌کند خداوند، پیامبر داشته باشد ایجاب می‌نماید که امامی پس از پیامبر از طرف خدا منصوب شود تا نگهبان دین خدا و عهده‌دار وظایف رسول صلی الله علیه و آله باشد.

ممکن است چنین تصور شود که بحث درباره خلافت و امامت و اینکه پس از پیامبر گرامی چه کسی می‌بایست زمام امور دین و دنیای مسلمین را به دست گیرد یک بحث تاریخی است ولی باید توجه داشت که «امامت» ابعاد گوناگونی دارد و اگرچه «زمان» یک بُعد آن سیری شده باشد؛ بررسی ابعاد دیگر آن، هم اکنون نیز ضروری و سازنده است. از میان این ابعاد می‌توان به چند بعد زیر اشاره کرد:

۱) چنانکه اشاره شد امر امامت یک امر اعتقادی است؛ به فرض اینکه امری تاریخی باشد از آنجا که به باورهای ضروری امروز ما مربوط می‌شود؛ امری است امروزی. بویژه اگر از دیدگاه دین و مذهب به این امر توجه شود درمی‌یابیم که ارزش اعمال امروز ما وابسته به اعتقادات بنیادین ما خواهد بود.

۲) بنابر اعتقاد شیعه و بر اساس ادله عقلی و نقلی که متکلمین اقامه می‌نمایند؛ امر امامت امری است که در زمان حیات پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در شخص ایشان و بعد از رحلت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به امر پروردگار در شخص امیرالمؤمنین تبلور یافته است و در طول زمان تا به امروز و تا هر زمان که انسانی روز زمین باشد؛ جریان دارد و همواره انسانی شایسته و الهی روی زمین وجود داشته و خواهد داشت که حامل این امر الهی است.

۳) بنابر آنچه گفتیم در سایر ادله، ابعاد موضوع امامت، بسیار فراتر از موضوع تحقق حاکمیت و حکومت ظاهر شده، بلکه «حکومت» یکی از شئون امامت است. از این دیدگاه، «حکومت» زمانی مقبول و موجه است که یا مستقیماً توسط امام معصوم تحقق یابد و یا غیرمستقیم مورد تأیید ایشان باشد.

در هر صورت همان گونه که اصل «نبوت» و رسالت الهی انبیاء، مایه نجات امت‌ها از تشنّت و پراکندگی است؛ امر «امامت» از جانب خداوند نیز می‌تواند عامل نجات از پراکندگی به حساب آید. البته تحقق چنین هدف بزرگی بستگی تام به اقبال مردم به حجت الهی دارد. نه آنگونه که اهل سنت معتقدند و حضرت امیر را چهارمین خلیفه رسول خدا (صلی الله علیه و آله) به حساب می‌آورند که او، رئیس و اولین امامی است که بلافاصله بعد از پیامبر خدا پیشوایی الهی امت پیامبر خاتم (صلی الله علیه و آله) را از جانب خداوند به فرمان او بر عهده می‌گیرد. بدین ترتیب، جایگاه و اهمیت موضوع «امامت» و خصوصاً امامت شخص امیرالمؤمنین (علیه السلام) آشکار خواهد شد. لذا آنچه در این اثر دنبال می‌شود امامت امیرالمؤمنین از دیدگاه نهج البلاغه است

در این پژوهش مباحث ذیل مطرح می‌شود:

۱- تشریح تکیه‌گاه‌ها و مستندات امیرالمؤمنین درباره امامت خودشان.

۲- تبیین خصوصیات و شایستگی‌های فردی امیرالمؤمنین به استناد نهج البلاغه.

۳- جایگاه و نقش و حجّت شورا.

۴- واکنش حضرت امیر درباره جایگزینی دیگران.

۵- بررسی علل سکوت آن حضرت.

آنچه این اثر را از سایر منابع معتبر ممتاز می‌سازد محوریت نهج البلاغه است. به این معنا که در آثار دیگر از منابع مختلف فقهی، فلسفی، کلامی و تاریخی بحث شده اما در این کتاب، مسئله خلافت و امامت امیرالمؤمنین تنها از منظر نهج البلاغه مورد مذاقه و بررسی قرار گرفته و از سایر منابع به عنوان شواهد و مؤیدات استفاده شده است.

دلایلی که موضوع «امامت» از منظر نهج البلاغه بررسی می‌شود عبارتند از:

۱- نهج البلاغه جایگاه رفیع و دینی میان امت اسلامی - اعم از شیعه و سنی - و حتی در غیر عالم اسلام دارد به طوری که آن را «اخ القرآن» نامیده‌اند و از اعتبار قابل قبولی میان امت اسلامی برخوردار است.

۲- محدود کردن حوزه تحقیق می‌تواند حلقه بیشتری به تحقیق ببخشد و این موضوع کمتر در این محدوده قرار گرفته است. در صورتی که درباره بررسی قرآنی - روایی موضوع امامت امیرالمؤمنین در کتاب‌های مستقل و فراوانی بحث شده است.

امید آنکه این نوشته ناچیز، گامی مثبت در این راستا برداشته و مقبول درگاه احدیت و آن ولی‌الله مظلوم و فرزند معصوم و میراث‌بر مقام ولایتش - امام حنی‌غایب ما - حضرت مهدی (علیه السلام) - قرار گیرد.

هاجر باختری

تأیستان ۹۵